

FOIȘOARA

TELEGRAFULUI ROMAN.

Nr. 9.

Sibiu, 28 Aprilie 1877.

Anul II.

Apare la doue săptămâni. Corespondențele să se adreseze la redacțiunea „Telegr. român cu adausul „pentru Foișoară“.

Biserică și economie. *)

Nu de mult călătorind pe drumul ferat mi se întâmplă ce și altora s'a putut întâmpla, că în vagonul, unde me aflam, intră dela o stațiune o persoană, care la prima vedere 'mi făcù o impresiune de tot străină. Nu atât exteriorul cel încât-va negles al noului tovarăș de drum, cât mai ales fisionomia sa, rar de vețut pe la noi, aerul și receala temperamentului său, fu cauza, ca impresiunea, ce făcù la început asupra-mi, să nu fie chiar favorabilă. Aș fi dat mult să știu, cine este soțul meu; însă impresiunea înstrăinatoare, imi impuse unele reserve și me făcù a rămâne deocamdată indiferent față de el. Dar nu trecù mult și el intrerupse tăcerea, făcënd mai înainte observațiuni generale, ear după aceea trecënd la unele teme de natură economică; și fiindcă avea de a vorbi în persoana mea cu un preot român, curënd ajunserăm la o cestiune de natură religioasă.

După cât am observat dela începutul discursului până în fine, tovarășul meu arată un interes deosebit a discura cu mine, nu atât pentru că, avënd cu cine vorbi, i trecea timpul mai iute, dară mai mult îl interesa, căci avea ocaziune a cunoasce un preot român și a judeca despre starea lui intelectuală și culturală. Indată la început mi se adevăriră presupunerile mele, când imi descoperi, că el este un Englez; el imi descoperi, că de câți-va ani incoace a luat la noi în întreprindere tăieturi de lemne pentru drumuri ferate etc. Lucru rar, el voiă să vorbească cu un preot român și eu, care de mult dorisem a vorbi cu un Englez, nu mai puțin me bucuram, că mi pot implini dorința. Discursul urmă în limba germană. Din repetita mirare a Englezului, că un preot român poate vorbi atât de bine limba germană și mai ales din complimentele ce mi

le-a făcut, pentru că poate vorbi cu mine despre teme mai subtile și mai în urmă din mărturisirea lui proprie me convinsei, că omul acesta mai mult după informațiunile altora și după experiența sa particulară, ce și-a făcut pe la satele cele mai misere romănesci, avea o părere de tot nefavorabilă despre preotul român.

Cu cât mai mult discoram cu acest om, cu atât mai mult mi se delătură prima impresiune și în locul ei imi căștigai o părere mai bună; locul antipatiei îl ocupă în mine simpatia, și cu cât mai mult pe fața lui palidă ochii contrastau prin agerimea lor, tradând mult spirit și cu cât mai mult din gura lui curgea vorbă înțeleaptă într'un ton puțin variat și natural, cu atât începui tot mai tare a' l stimă.

Dar se va mira cine-va, cum un Englez, pre care îl preocupă materialismul mai tare ca pre ori-care European, să se opreasca chiar la o temă religioasă! Pentru delăturarea acestei mirări aflu de bine a aminti, că cestiunea religioasă a fost provocată prin o altă cestiune curat economică; Englezul trebuie să rămână în elementul său ca peștele în apă!

Tema discursului nostru a fost următoarea. Englezul imi descoperi, că de 7 ani se ocupă cu tăierea unei păduri la comuna A. La tăiat se folosesc de lucrători români; dară întimpină mari pedeci în lucrul său din cauză că Românii țin atâtea și atâtea serbători; adăugă mai departe, că a stat și până acum și stă încă la indoială, dacă aducënd Slovaci din Ungaria, nu i-ar merge lucrul mai bine, decum se întâmplă cu lucrătorii români. Tema s'a generalizat indată; dela ținerea serbătorilor am ajuns a deslega cestiunea sărăciei poporului român și cu sărăcia materială am deslegat și sărăcia intelectuală. Englezul voiă să arunce toată vina pe preotul român, care patrocinează serbătorile cele multe și cu ele lenea și indolența în popor. Eu me siliam a apăra pe cât puteam punctul meu de vedere religios. El însă imi venea cu calculul matematic, cu

*) Salutăm cu plăcere pre noul colaborator, pe acest teren. Biserica singură este, care ne mai dă astăzi Românilor din Austro-Ungaria viață publică. Să grijim numai cu scumpătate de lipsele ei. — Red.

cifra. Eu căutam a-l asigura, că poporul român va câștiga împărăția cerurilor prin cinstirea sfinților; ear el se incerca a me convinge, că poporul român pe calea apucată nu va dobândi nici împărăția lumii acesteia nici împărăția cerurilor. Credeam într'un rënd, că chiar me „ispitesce s“; in urmă, me convinsei, că multe din cele ce mi spunea Englezul sunt adevăruri. Cuvintele și logica lui aveau o putere cu atât mai mare, cu cât se observă din serioșitatea lui curățenia inimii.

In conversarea mai departe cu acest om cu cunoștințe și experiență bogată trecure prin capul meu un șir de cugetări. Unele din cugetările aceste atingend de-a-dreptul viața economică și religioasă și preste tot culturală a poporului nostru, am aflat de bine ale depune pe hărtie, pentru a da indemn și altora a cugeta asupra lor, a le aproba sau combăte. Din capul locului o spun, că ideile de față se referesc la o cesțiune religioasă tractată din punct de vedere economic, așa dar o cesțiune luată din viața poporului nostru român. A cerceta, încât serbătorile cele multe, ce le țin Români, sunt și încât nu sunt de vre un folos, nu poate fi o întrebare indiferentă pentru preotul român, căruia in linia cea mai de aproape îi este incredințată cultura și preste tot binele poporului.

Să vedem dar mai ăntei, ce însemnătate au serbătorile pentru religiositate și moralitate și de altă parte, ce pagube materiale sunt împreunate cu numărul cel mare de serbători la noi. A doua, să cercetăm dacă imputinarea serbătorilor este permisă după conceptul religiunii creștine; și in fine să vedem, care ar fi formă corespundătoare, prin care s'ar putea reduce numărul serbătorilor, fără a afla reacțiune in popor și fără a stirbi cât de puțin valoarea cea adevărată a religiunii creștine după ritul oriental.

I.

Dacă observăm mai de aproape obiectele fizice naturale, ne convingem, că după o analogie oare-care, atât in mic cât și in mare, se pot distinge unele stadii de dezvoltare.

Stadiile acestea multe in felul lor le putem generalisa la trei stadii de formațiune: creșterea, culminațiunea și decrescerea. Dacă trecem dela lumea fizică la cea morală, vom afla acelaș proces. In tot timpul de când există omenimea, unele idei au predominat in societate fără ca să și fi asigurat vre-una din ele domnire sempiternă. Fel de fel de idei și-au elupat asupra societății o domnire mai estinsă sau mai mărginită, mai scurtă sau mai lungă; ele au trecut ca un curent electric prin societatea oamenilor, făcend rotunda in cercuri mai mici

sau mai mari. Astăzi a trecut un lucru de bun, frumos și modern și mâne acelaș lucru trece de cel mai bizar și ridicul.

Cu toate aceste, există unele idei, cari dela început până in fine și-au câștigat o putere durabilă și o existență neperitoare. Intre aceste se numără idea religiunii, care există, de când există omul și va exista totdeauna. Când zic religiune, nu înțeleg o anumită religiune cu toate cerimoniile și cultul din afară al ei, ci înțeleg religiunea după conceptul ei fundamental. Când cetim astăzi despre religiunile popoarelor vechi, ne mirăm de multe lucruri, ce au aparținut la religiunea lor.

Perfectiunea religiunii unui popor a stat in toate timpurile in proporțiune directă cu cultura generală a lui. De aceea nu fără temei se ia religiunea unui popor de criteriu al culturai, la care a ajuns. Istoria culturai omenesci nu se poate scrie fără a trage in cumpănă religiunea lui. Fetișismul (cinstirea chipurilor cioplite) ne arată pe popoarele cele mai de jos in cultură; Zoismul (cinstirea animalelor) ne indică al doilea stadiu cultural destul de inferior, însă mai sus ca fetișismul! Sabaismul (cinstirea corpurilor ceresci), panteismul, antropomorfismul sunt religiunile popoarelor celor mai culte păgâne din anticitate. Toate aceste religiuni însă rămân departe înderept pe lângă religiunea pozitivă a poporului evreesc. Această religiune a fost descoperită de însuși Dumnezeu. Ea este bună și de aceea elementele ei au trecut in creștinism, primind sancționare prin însuși Mântuitorul Christos. N'au fost bune însă explicațiunea perversă și adausele fariseilor și cărturarilor jidovesci. O lege sau religiune încă odată așa de bună, aplicată rău, devine rea și stricăcioasă societății. De aceea Christos nu inzădar zice: „Să nu socotiți, că am venit să stric legea sau prorocii; nu am venit să stric, ci să plinesc ¹⁾.“

Christos in tot locul și cu toată ocașiunea combate direcțiunea falsă a învățătorilor (cărturarilor și fariseilor) evreesci, cari căutau numai la împlinirea formelor din afară și nu considerau meritul moral al faptelor.

Christos vorbind despre milostenie ne învață a o face intru ascuns; ear vorbind despre rugăciune ne învață să ne rugăm scurt, dar din inimă; vorbind despre post ne învață a nu arăta oamenilor, că postim, ci a posti din lăuntru inaintea lui Dumnezeu cu înfrênare intru toate ²⁾; vorbind despre ținerea sămbetei arată modul cum să cinstesc Dumnezeu in ziua sămbetei. Nu cum învățau Fariseii, a nu face

¹⁾ Mat. c. V. v. 17.

²⁾ Mat. c. VI.

nimic în aceea zi, ci făcând neincetat binele. Christos vindecă la locul Vitesda pre un slăbănog în ziua sâmbetei ¹⁾. El dă vedere unui orb în ziua sâmbetei ²⁾. El vindecă pre o femeie bolnavă de 18 ani în ziua sâmbetei. Fariseii persecută pre Christos; Christos combate și aduce ad absurdum explicațiunea cea îngustă și literală a ținerii sâmbetei. Christos dă esemplu oamenilor a lucra binele neincetat, când zice: Tatăl meu până acum lucrează și eu lucrez. ³⁾

Christos a învățat adevărul și dreptatea. Adevărul și dreptatea sunt religiunea creștină după spiritul cel dat ei dela Christos.

Cu istoria în mână să ne dăm samă astăzi după 19 seculi ai religiunii lui Christos pe pământ, nu cum-va în multe privințe au ajuns religiunea creștină a fi imbrobodită în atâtea forme încât astăzi ca și în religiunea mosaică pe timpul venirii lui Christos nu mai cunosc corpul din vestmânt.

Religiunea creștină trebuie judecată nu numai din punctul de vedere al izvorului ei dumnezeesc, dar și din punct de vedere omenesc ca ori ce altă instituțiune. După originea sa dumnezească, religiunea creștină este și rămâne un adevăr etern. Din punctul de vedere omenesc însă, se poate documenta cu istoria în mână, că ea au fost supusă legilor generale ale dezvoltării sociale omenesci. Nu numai religiunea creștină a influențat într'un mod simțibil asupra direcțiunii culturale, dar însași religiunea creștină a fost influențată din afară de factori feluriti, precum de stat, naționalitate, obiceiuri etc.

Privind religiunea creștină din punctul de vedere omenesc aflăm, că și ea în dezvoltarea ei a avut un început mărginit; ea a culminat mai târziu în dezvoltarea concepțiunii sale și în fine după unele aberațiuni omenesci a venit și timpul întoarcerii la conceptul ei primitiv dat prin Christos.

Dezvoltarea aceasta privește mai ales cultul și ceremonialul din afară, căci esența creștinismului rămâne una și aceeași precum se cuprinde în Sfânta Scriptură.

La început religiunea creștină precum și viața creștinului ni se prezintă în curățenia ei evanghelică. Incetel cu incetel, după suportarea probelor de sânge, câștigând teren mai mare, începe pomposul a ocupa locul simplului, în locul umilinței evanghelice începe a intra mărirea deșartă. Monachismul ivit în sinul bisericii creștine a umplut religiunea creștină cu un bombast greoiu în cultul din afară religios. Zelul re-

ligios al creștinilor, care în periodul suitor mai că s'a apropiat de fanatism, a făcut a se primi formele cele multe rituale, după cum le-a produs spiritul poetic al unui monach. Așa ne putem explica introducerea slujbelor celor îndelungate, a serbătorilor celor multe, a posturilor etc. Creștinul laic plin de zel religios a tins ca să nu'l întreacă în fapte bune călugărul din mănăstire; de aceea a adoptat multe forme rituale mănăstirești; când a făcut aceasta a uitat, că el are a se lupta și pentru existența sa, pentru familia sa, pentru stat și societatea întreagă. Și dacă a fost totuși timpuri când el a putut să le facă pre amândouă, astăzi putem zice cu toată siguranța, că nu mai e în stare. A ține pre tot anul un număr considerabil de serbători, a posti prea mult, când este silit a suporta o luptă de existență față de alții, cari lucră mai multe zile pe an șiși hrănesc bine corpul lor — numai este la timp. A insista și mai departe mai ales pe lângă numărul cel mare de serbători însemnează a se condamna pre sine la o sărăcie eternă și a se declara de sclav al altora, cari te supun și cuceresc în privința economică.

După desbinarea bisericii creștine în biserica apusului și a răsăritului, cea din urmă a rămas încât-va staționară în dezvoltarea ei formală; ear cea d'ântei și-a continuat cursul de dezvoltare formală până când s'a depărtat prea tare de spiritul adevărat al învățăturilor lui Christos, ajungând la absurd cu unele concepte ale ei. Papismul ajuns până la estrem cu formalismele sale și biserica apuseană, trecând marginile competenței sale, a provocat o reacțiune socială, care a atras după sine un proces de distrugere în secte și religii noi. Reformațiunea, care tindea a scăpa pre creștinul apusean de ingrăditurile bisericii apusene, a sguduit biserica apuseană în temelii ei.

Biserica răsăritului din o nenorocire a sa îi place a face o virtute. Nenorocire a fost pentru ea, că din secolul al VIII până astăzi n'a mai putut fi reprezentată întreagă în sinoade generale, unde săși reguleze afacerile, ținând cont de trebuințele timpului. De nenorocirea aceasta a fost legat însă și binele că ea, rămânând pe lângă instituțiunile primitive, nu s'a depărtat de curățenia apostolică. Biserica răsăritului pe drept susține, că legi și alte dispozițiuni bisericesci, ce privesc biserica întreagă, se pot aduce numai prin sinoade ecumenice. Sinoade ecumenice neputându-se ține, biserica a fost constrânsă a ține cu atâta mai mare tenacitate la aceea ce a eredit. Ea a conservat cu mare grijă dogmele și ritul primilor 8 seculi ai erei creștine. Bise-

¹⁾ Ioan c. V. v. 1—17.

²⁾ Ioan c. IX. v. 1—38.

³⁾ Ioan c. V. v. 17.

ricei resăritului i-a lipsit adevărat unitatea fizică; ea a conservat în toate părțile ei o unitate principală, în dogmele ei. Comparând deci sburdălnicia, în care s'a manifestat procesul de dezvoltare al bisericii apusului, trebuie să privim de o norocire, că biserica resăritului a rămas pe lângă curățenia primitivă a bisericii lui Christos.

Un rău totuși al bisericii resăritului urmat din starea staționară a ei, trebuie să-l recunoaștem. Biserica resăritului ne mai putând fi reprezentată în sinoade ecumenice, n'a putut din destul ține cont de unele recerinte ale timpului și din zel prea mare către cele tradiționale a conservat și ce este bun și ce nu mai este astăzi corespunzător. Inconvenientul acesta se resbună aspru asupra creștinului. Cultul cel amplu bisericesc, aparatul greoi ritual cu toate serbătorile cele numeroase, posturile cele lungi etc., din punct de vedere național economic, apasă greu asupra societății.

Mărginindu-ne deocamdată a avea în privire mai de aproape serbătorile, recunoaștem, că serbătorile „impărătesci“ sunt prea strâns legate cu însăși esența religiei și anumit a credinței creștine, decât se poată când-va cine-va a încerca reducerea lor. Ele și din punct de vedere istoric se derivă din secolii primii ai creștinismului. În altă categorie stau însă serbătorile „bisericesci“ (pentru cinstirea sfinților). Ele fiind de un caracter particular nu sunt determinate pe deplin. Unele se țin deopotrivă de riguros în întreaga biserică orientală, altele se țin în unele părți mai puțin riguros, în alte părți ale bisericii mai cu tărie; ba unii creștini din zel prea mare au adoptat a ține și pre alți mulți sfinți și chiar zile din săptămână precum joile, alții vinerile etc. crezând, că prin abținerea dela lucru fac ceva bun și plăcut înaintea lui Dumnezeu.

Serbătorile sunt bune, sunt de lipsă pentru educațiunea popoarelor. Serbători au avut și popoarele păgâne, precum Grecii și Romanii. Însă ele și perd din însemnătatea lor cu cât sunt mai multe. Serbătorile prea multe, în loc să fie un mijloc de educațiune religioasă morală, devin un izvor al sărăciei spirituale și materiale. A lucra nu este în contra religiei; din contra religiei demăndă activitatea și lucrarea. Serbătorile, de cei mai mulți rău înțelese, hrănesc moliciunea, lenea și sărăcia ce urmează acelor.

Biserica noastră română este o biserică națională, care are să caute binele poporului nu numai într'o privință, ci în toate privințele. Biserica noastră română să caute toate mijloacele a înainta binele poporului nu numai în privința exclusiv religioasă, dar preste tot a se

ingriji de dezvoltarea intelectuală și chiar și materială a poporului. Este deci oara a 11 a se desface de crusta în care s'au înțelenit unele datine religioase ale evului mediu, cari în timpul de astăzi sunt cauze a multor rele, pre cari numai ochiul nepreocupat le vede.

Poporul nostru e un popor sărac. El trăiesce în mijlocul altor popoare, cari mai mult sau mai puțin l-au întrecut în cultura universală. Poporul nostru nu pentru a întrece pre alte popoare dar numai pentru a le ajunge, va trebui să dublice forțele sale. Poporul nostru rămâne prin serbătorile, ce le ține față de alte popoare, pe tot anul cu 20—30 zile de lucru înapoi. El dară nu numai nu va ajunge pre alte popoare, ci va rămâne tot mai îndărpt. El este condamnat astăzi, în timpul muncii, invențiunilor și creațiunilor spirituale de tot felul a fi servul altora.

Clerul nostru deci este dator a ține cont de toate acestea și după spiritul liberal al bisericii orientale a se deslipi de litera legii și a adopta spiritul ei.

Nu se poate nega, că mai ales pentru poporul nostru și chiar pentru conservarea lui, religiei a contribuit mai mult ca ori ce. De aceea susțin, că biserica noastră trebuie ferită de ori ce atentat.

A reduce însă unele serbători și a delătura datinele bisericesci, ce se adevăresc ca prejudicioase progresului și culturii, nu este atentat. Aplicarea rațională a unor forme religioase ar servi nu numai pentru ridicarea bunei stări materiale a poporului, dar chiar și în privința religioasă-morală ar fi mai folositoare. Un milion de brațe lucrătoare, pe 1 zi socotită numai cu 10 cruceri, reprezintă un capital de 100 mii fl. Așadar 10 serbători mai mult pe an sunt o pierdere de 1 milion fl.

Să trecem și pe terenul religios moral. Din statistica comparativă a patriei se poate documenta, că pe poporul român se vin mai puține crime comune; din contra, furtul nu este la Români de tot rar. Acest fenomen își are cauza în sărăcia poporului român; la sărăcia lui contribuie negreșit și serbătorile prea multe.

Constatata trebuință a reducerii serbătorilor atât din punctul de vedere religios moral, cât și din punctul de vedere național economic, să cercetăm mai de aproape nu cum-va totuși prin reducerea unor serbători s'ar înfige o rană în sistemul religiei noastre și nu cum-va s'ar pute aplica și aici adevărul S-tei Scripturi, că cel ce calcă o părticică din lege se face vinovat călcării legii întregi! (Va urma.)

Despre apă.

(Urmare).

Picăturile de apă, cari cad pe pământ, prin lovirea lor sfărimă o parte din locul pe care cad, și adunându-se în pârăuțe și văi transportă materialul sfărmat spre regiunile mai jos situate. Pătura de pământ, ce zace la suprafață, fiind mai țărănoasă se sfărimă mai întâi și mai în grabă; dar și păturile consistente, compuse din peatră vârtoasă, cu timpul se macină prin acțiunea apei. Intocmai precum noi cu ajutorul unei pile suntem în stare a măcina o bucată de fer vârtoș, sau cum cu ajutorul năsipului sau cenușei putem depărta de pe utensiliile de masă rugina și remășițele de mâncare și ale reda lustrul pierdut, așa lucră și apa ce se scurge de pe dealuri încărcată cu năsip și nomol. Ea este ca o pilă care, frecându-se neincetat de stâncile vârtoase preste cari trece, macină părticică după părticică din tr'ênsele, până ce în sfârșit produce o brazdă în stâncă sau o vale mai mult sau mai puțin adâncă. Petrile și stâncile pe cari apa nu le poate sfărma prin puterea curgerii sale și prin pilirea cu turbureala suspendată în trênsa, ea isbutesce a le sfărma în curând pe altă cale. Toate petrile espuse atmosferei se împreună la suprafața lor cu oxigenul aerului sau cu amoniacul și acidul hidrotionic, format din substanțele organice în putrejune și absorbit de ploae. Prin împreunarea aceasta petrile își pierd însușirile lor de mainainte, cu deosebire vârtoșimea; din masse compacte se face o massă sfărmiticioasă, care prin apa curgătoare se transportă și se macină cu ușorătate. Fenomenul sfărămării petrilor vârtoase prin împreunarea lor cu oxigenul, amoniacul etc., îl numim procesul de *corosiune*. Afară de corosiune mai este încă un mijloc foarte puternic spre a sfărma stânci întregi. Apa, urmând puterii de gravitațiune, se străcură printre crepăturile fine și porii cei mici, cari se află în fie-care stâncă. Earua, această apă înghiată; înghietând, după cum am vădut, ea nu se contrage, din contră își măresce volumul și esercită o presiune atât de mare în lăuntru stâncei, încât o creapă și sfărma. Zicala populară: „este frig de creapă petrile“ constată dar un fapt curios, pentru care știința ne dă o esplanare simplă. Părțile desbinate de trunchiul stâncei cad de-a-dreptul în văi sau se prăvălesc în vale prin torenții de apă, ce trec preste ele. Prin cădere, acele părți se sdrobesc și mai tare, ear prin prăvălirea prin pârăe și văi, ele se freacă atât unele de altele, cât și de nomolul suspendat în apă; din colțuroase și mari, ele se fac cu incetul rotunde și mici, sau în cele

din urmă se prefac chiar în năsip, precum ușor ne putem convinge, dacă cercetăm albia ori-cărui riu. Petrile mănate de apă nu se freacă numai unele de altele, ci totodată și de fundul și de marginea albiei riuilor, contribuind astfel a lărgi și afunda tot mai mult prin *erosiune* pârăuțele, până ce aceste se prefac în văile adânci, cari brezdează coastele șirurilor de munți. Cu cât materialul, prin care o vale și-a săpat albia sa, este mai puțin vârtoș, cu cât sunt mai multe pârăe pe un teritoriu anumit și cu cât apa curge mai repede, cu atât mai curând se produce și cu atât mai tare se scăresce efectul produs prin puterea de eroziune a apei.

Apa încărcată cu nomol și cu petriș, ajungând la loc mai șes, nu poate curge cu aceeași repejune ca la munte; prin urmare nici nu mai este în stare a duce cu sine întreg materialul adus din munți. O parte, și anume fragmentele cele mai mari și mai grele, se așează deci mai întâi la fund, dacă apa începe a curge mai încet; mai încolo se așează apoi succesiv și în proporțiune cu greutatea sa, și năsipul și nomolul fin și ușor. Prin depunerea petrișului și nomolului se formează prundișuri estinse acolo, unde văile trec din munți în șes; dar și în munți vedem de-a-lungul țermului, unde apa totdeauna curge mai încet ca la mijloc, așezându-se mai mult petriș și năsip decât la mijloc. Prin prundurile ce se formează se urcă adese albia riuului așa, încât apa este silită a și săpa altă albie. Schimbarea albiei văilor de munte este o aparență foarte obicinuită și astfel fie-care vale își formează un teritoriu mai mic sau mai mare de inundațiune, care succesiv se acopere cu petrișul și nomolul adus din munți.

Apele pârăelor și văilor, dimpreună cu detritul (măcișișul) ce-l poartă, se adună în riuri, aceste în fluvii și toate fluviile se varsă în mare. Apa mării și mai cu samă cea de pe fundul ei, aflându-se relativ în liniște mai mare decât apa riuilor, va și permite detritului să se așeze mai aproape sau mai departe de țerm și astfel în decurs de mii de ani se pot forma foarte estinse și groase straturi de detrit, cari învertoșându-se se prefac în tot atâtea straturi de peatră.

Formațiuni din detrit depus în estinderi însemnate aflăm adese la gurile riuilor mari. Aceste sunt așa numitele *deltte*. Fiind de comun la gura riuilor locul mai puțin inclinat, cursul apei devine mai lin; pe de altă parte, fiind apa sărată a mării mai grea decât apa dulce, împedecă și ea scurgerea repede a riuilor în mare. Riurile sunt deci silită a depune la gura lor o parte a materialului adus cu sine, și dacă înaintea gurei se află o barieră, prun-

dul cu incetul crește tot mai tare în înălțime și în lățime. În urmă ridicându-se la nivelul apei, el silesce apa a se despărți în două sau mai multe brațe, și fiindcă teritoriul incunjurat de brațele riului are forma unui triunghiu îndreptat cu baza spre mare, sau a literei grecesci Δ , pământul astfel format se numește deltă. Pământul solid depus ca nomol la gura riurilor în delte are o estindere însemnată, căci mai toate riurile mari: Dunărea, Renul, Elba, Po, Rhone, Wolga, Nilul, Mississippi, Ganges s. a. au astfel de delte. După măsurările făcute, deltele Dunărei și Nilului au o estensiune aproape cât Transilvania de mare (fie-care cam 22,194 kilometri pătrați); delta riului Ganges este aproape cât Transilvania, ear a riului Mississippi de două ori cât Transilvania de mare. Din estensiunea acestor ținuturi putem totodată concluda și la cantitățile de detrit, ce pe fie-care an se transportă prin riuri în mare. Bărbații de specialitate, cari s'au ocupat cu studiul fenomenelor acestora, au constatat, că Dunărea pe fie-care an duce atât detrit în Marea-neagră, încât un loc de preste 112.5 kilometri pătrați s'ar putea acoperi cu o pătură de nomol de 0.3 metru înălțime. Sedimentele riului Ganges fac pe an 235,000,000 metri cubici, cari o estindere de 12 miluri geografice o ar acoperi cu un strat de 0.3 m. grosime.

Din aceste puține indegetări ne putem face o idee despre schimbările mari, ce în decurs de mii de ani riurile pot face pe suprafața pământului. Și mai mari devin însă aceste schimbări, dacă la activitatea riurilor adaugem activitatea *mărilor*. Apa mării, deși ocupă locurile cele mai jos situate de pe pământ, nu se află în liniște, ci și ea arată mișcări și curgere. Prin curențele de aer, prin vânturi și orcanse se formează valurile mării, cari adese ajung la o înălțime considerabilă; prin inegalitatea în temperatura apei mărilor se produc curenți formali, cari apa din o emisferă o transportă în cealaltă emisferă, și în urmă prin atracțiunea esercitată de masa lunii asupra masei pământului, întreaga masă de apă a mărilor se aduce în o mișcare periodică de înălțare și scoborire, *flucs și reflucs*, cari și urmează unul altuia tot din 5 în 5 oare. Prin aceste mișcări, marea se lovesce de țărmurile continentelor, și fiind masele ei de apă fără asemănare mai mari decât masele de apă ale tuturor riurilor, și efectul produs prin eroziune asupra țărmurilor va fi mult mai însemnat decât al riurilor. Neconținut țărmurile se macină, se surpă, se sdrobesc; prin mișcarea valurilor și a curenților, detritul se transportă și se distribuie prin mare și în sfârșit se așează pe fundul ei, unde contribuie a adauge straturile

formate din detritul riurilor sau a formă straturi nouă. Petrile formate prin așezarea nomolului pe fundul mării totdeauna sunt stratificate și au o structură mai mult sau mai puțin lamelară. Prin cauze, cari nu le vom examina aici mai de aproape, fundul mărilor și cu el straturile de petri sedimentare se ridică la suprafața mării, apa se retrage și în locul mării vedem teritorii întregi, uscate și foarte estinse, compuse din material solid. Ridicării dintr'o parte, corespunde o cufundare pe alta; în multe locuri pământul uscat se cufundă cu incetul sub mare, unde suferă nouă schimbări. Prin studiul compozițiunii și structurii petrilor și stâncilor de pe suprafața pământului ne convingem, că partea cea mai mare a suprafeței continentelor de azi, odinioară a format fundul unei mări estinse. Munții Oltului, munții apuseni ai Transilvaniei d. e., unde azi nime nu poate presupune un fund de mare, sunt compuși din stânci, cari nu s'au putut forma decât pe fundul unei mări, ce acoperea odinioară aceste ținuturi. Despre aceasta ne asigură nu numai structura stâncilor, ci și resturile de animale, melci, scoici de mare etc., cari nu trăiesc decât în apă și cari se află petrificate în mii și mii de esemplare în munții Oltului la Porcești, în munții apuseni la Vidra și în alte locuri. Prin observările directe făcute în un șir lung de ani s'a constatat pe de altă parte, că regiuni întregi dela țărmul mărilor s'au cufundat sub apă și astfel vedem că, neincetat apa pe de o parte ridică și gramădesce, ear pe de alta distruge și neteșcesce pământul.

D. P. Barcianu.

(Va urma).

Prăsila vitelor în Ungaria și Transilvania.

(Incheere).

Unul din cele mai importante ramuri ale prăsilei vitelor în Ungaria este prăsila *porcilor*. Nu numai că Ungaria, cu privire la porci este una din cele mai bogate țări ale Europei, dar și negoțul cu acest soi de vite a luat dimensiuni însemnate, așa încât nu este stat, care ar putea sta alături cu Ungaria.

După numărătoarea dela a. 1870, Ungaria numără 4,443,279 porci; pe 1000 locuitori se vin 288 porci, pe când în Germania se vin numai 173, în Rusia 151, în Franția 149 și în Anglia 109. Porcii Ungariei aparțin mai multor rase, între cari cea mai de frunte este mangalița și rasa de zalonta. Porcii mangoli au un trup rotund, indesat, picioare scurte, păr creț și urechi căplăuge (blegi). Inșușirile,

prin cari ecelează porcii din această rasă, sunt dispoziția a se îngrășa ușor, a produce o carne eminentă și o grăsime consistentă. Rasa de zalonta se preferă pentru producțiunea cărnei și mai ales a pulpilor. Celelalte rase de porci, cari se prăsesc în Ungaria, sunt de o însemnatate secundară. Ținerea și prăsirea porcilor este favorisată de o parte prin pădurile estinse de stejar și fag, cari prin ghindea și jirul lor hrănesc sute de mii de porci, ear de altă parte prin producțiunea mare de cucuruz și preste tot de bucate. Mai mulți porci aflăm în o parte a graniței militare croatice și în comitatul Cinadiei. Aci se vin pe milul pătrat 1500 porci. De asemenea în comitatele: Sumeghi, Tolna și Baranya. În districtul haiducesc și comitatul Biharei încă aflăm o prăsilă de porci estinsă. În Transilvania aflăm cei mai mulți porci pe „fundul regiu“ și mai ales în scaunul Cincului.

Negoțul cu porci, care consistă în import și esport, deja din anul 1840 incoace începă a cresce și a se desvolta. Ungaria esporta pe la anul 1835 218,989 porci. Acest număr s'a urcat în anul 1840 la 302,615 și în anul 1845 la 352,440. Alătura cu esportul cresce și importul.

La import concurg țările învecinate Serbia și România. Deși numărul porcilor importați ajunge adese numărul porcilor esportați, valoarea porcilor esportați, exprimată în bani, totdeauna întrece indoit și întreit valoarea porcilor importați. Têrgul principal se ține în apropierea Budapestei, în Steinbruch. Revirementul în acest têrg se urcă pe an la suma de 1 milion porci. Dela an. 1873 incoace, negoțul cu porci s'a mai micșorat, parte prin crisa de bani, parte prin concurența Rusiei și a Americii. O parte considerabilă a negoțului cu porci se află în mâinile Românilor.

Din aceste espuneri rezultă, că Ungaria dimpreună cu Transilvania se află cu privire la prăsila vitelor încă departe de gradul, care îl pretinde astăzi știința și departe de aceea stare, care o pretinde binele țarei. Preste tot vedem, că numărul vitelor scade de la sud către nord. Comitatele situate la frontăriile sudice până la Dunăre sunt cu mult mai bogate în vite decât comitatele nordice. O aparență tristă este, că alătura cu majoritatea Românilor în populațiunea ținuturilor scade în aceeași proporție numărul vitelor. Districtul Năsăudului, un ținut aproape curat românesc, este cel mai sărac în vite dintre toate cercurile administrative ale Ungariei. Dacă mergem și mai departe și cercetăm calitatea vitelor, aflăm că Românii nu numai țin puține vite, dar și

aceste le țin rău, așa încât valoarea vitelor nu stă în proporție cu numărul lor. Afară de prăsila oilor, nici un ram al prăsilii vitelor nu se află în mâna Românilor; și, precum am vădut, nici prăsila oilor n'a trecut preste stadiul primitiv. Luând în considerare, că poporul român este avisat astăzi a trăi după roada pământului, luând în considerare starea miseră a prăsilii vitelor la Români, care ne îndreptățește a concluda la starea miseră a agriculturii preste tot, mărturisim, că tabloul asupra isvoarelor bogăției naționale este tare posomorit. Și aceasta cu atât mai mult, cu cât tocmai părțile muntoase locuite de Români sunt în toate privințele mai apte pentru prăsila vitelor decât șesurile Ungariei.

Eată, cum se exprimă Dr. Dietz,*) bărbatul cel mai competent a judeca despre agricultura Ungariei și despre viitorul prăsilii vitelor în Ungaria (în înțeles strêns): „Producțiunea tehnică a prăsilii vitelor în Ungaria cu greu se va urca la aceeași înălțime, ca în țările învecinate, unde clima favorizează producțiunea plantelor de nutreț; nici odată nu se va putè prăsi în Ungaria pe un mil pătrat cu acelaș pământ, cu aceeași proporție între prăsila vitelor și între agricultură în deobște, cu aceeași economie intensivă acelaș număr de vite de aceeași calitate, ca în străinătate..... Preferența prăsilii vitelor față de cultura cerealelor poate fi numai negativă, va se zică, cultura cerealelor se rentează deocamdată mai puțin decât prăsila vitelor.

Până când Ungaria nu va scutura de la sine inferioritatea sa față de celelalte țări ale Europei, până când ea plătesce prin esportul produselor brute lucrurile importate din străinătate, până când agricultorul ungurean în têrgul de lână nu este alt ceva, decât un farmer detașat în preriile resăritene, care își are moara sa și cuptorul său de pâne în Londra, Marseille, Viena, Praga și Zürich — până atunci și numai până atunci prăsila vitelor în Ungaria va mai avè un scop de sine stătător.

Produsele vitelor: carne, pei, lână etc. în aceeași valoare au mai puțin volum și trag mai puțin la cântar decât cerealele; din aceste cauze și suferă un transport mai îndepărtat și au un teritoriu al têrgului mai estins.....

Apelul la o prăsilă de vite mai estinsă este pe deplin îndreptățit. Inse cu doue mărginiri esențiale. Cea d'ântei este, că prăsila vitelor numai în acele regiuni poate avè un scop de sine stătător, unde mijloacele de comunicațiune fac mai puțin rentabil transportul cerealelor, adecă în

*) Dietz, die ungarische Landwirtschaft.

acele locuri, cari sunt îndepărtate de riuri navigabile și de drumuri ferate."

Și aceste locuri, pe cari le amintesc Dietz, nu sunt decât tocmai părțile Ungariei locuite de Români.

Eugen Brote.

NOTIȚE.

Indegetări asupra viței cultivate în cordoane.

Croirea și tractarea viței destinate pentru cordoanele de lângă păreți, garduri înalte etc. reclamă o procedere cu totul oșebită de aceea a vițelor din vie. Vițele se prăsesc prin butași, sade și ochiuri, arareori din semănță. Sadele de viță sunt mlădițe anuale cari, spre a reuși la locul lor statornic, trebuie cultivate în cutare strat al grădinei, într'un pământ mănos și bine pregătit. După ce sadele sunt inzestrate cu numeroase rădăcini puternice, ele se transplantă unde au să rămână pentru totdeauna. Vițele destinate pentru păreți trebuie plântate la o distanță de cel puțin 1 m., ciontând la început toate mlădițele până aproape de trupină. În primăvara a doua, ciontarea se repeșese, rezervând o singură coardă (lăstar, cep, curpen etc), care și ea se scurtează până la 5—6 ochiuri, producând tot atâtea mlădițe laterale în cursul verei. În anii următori, coarda principală se taie earăși cu 5—6 ochiuri mai lungă, ear coardele laterale se scurtează fie care până la câte un singur ochiu. Cu chipul acesta, coarda principală (trunchiul) se lungesce în tot anul cu câte 5—6 ochiuri până la mălțimea, de care avem trebuință. De acum încolo, trunchiul se manține în lungimea sa, scurtând coardele laterale ca mainainte.

În opoziție cu acest metod recomandabil, mulți din țaranii noștri au datina a lăsa să crească mai toate mlădițele sănătoase, fără a se cugeta, că vița ca fie-care plântă nu are la dispoziție decât o dosă mărghinită de materii nutritoare, spre a se susține pe sine și a produce în acelaș timp mlădițe și roade. Silind astfel trupina matcă ași imprăștia forțele sale vegetale, numeroasele mlădițe, în loc de roade multe și escelente, produc roade puține și de rënd.

Preste vară, mlădițele de prisos se înlătură; totodată se ciupesc cu unghiile, cu foarfecile sau cu cuțitul mlădițele fructifere. Această operație are de urmare o imbelșugată concentrare a sucului nutritor în struguri și puținele mlădițe remase. Ciupitul, adecă rumperea virfurilor, să se facă pe dată ce s'au desvoltat doue foițe de-asupra strugurilor de lângă virfurile mlădițelor. Înlăturarea resp. scurtarea mlădițelor de prisos se poate amăna pe mai târziu. A rumpe foile din jurul strugurilor sub cuvânt de a'i espune mai tare la influența căldurei și luminei este a lipsi strugurii de scutul lor natural și a'i espune la tot felul de neajunsuri climatice.

Începënd de primăvara și până la culesul strugurilor, pământul din apropierea vițelor trebuie ținut în permanentă curățenie, plivind buruenile, săpând și udând bărbătesce, mai ales în vreme de secetă. Pe timpul înfloririi însă, vițele trebuie ferite de ori ce sguđuire și chiar de ori ce atingere cu mână, cu unelte etc.

Cordoanele de viță să presinte un schelet simetric și rar, ear nu un tufiș impletecit sau schimonosit prin mari știrbături și golri.

Ar fi de dorit să se introducă asemenea cordoane pe lângă casele țaranilor și mai ales pe lângă scoalele populare, în toate comunele, unde cultura viței de vie este cu puțință. Croite și apoi cultivate în modul descris, cordoanele de vițe produc roade bogate; numeroasele și marile lor frunze împodobesc și apără scoalele și locuințele de soare, servind totodată de un adăpost plăcut și recoritor în urma zilelor de muncă.

Numărul Israelitilor în regatul Ungariei a sporit cu o repejune, despre care ne putem face o idee destul de clară comparând cifrele următoare:

In anul 1785	au fost cu totul	75,089	Israeliti
" "	1805	" " " "	127,816
" "	1840	" " " "	241,632
" "	1846	" " " "	263,030
" "	1848	" " " "	292,000
" "	1857	" " " "	412,702
" "	1870	" " " "	552,133

Dintre cei 552,133 Israeliti din anul 1870 au locuit:

In Ungaria proprie	516,658	sau	4.65%	din populațiune
" Transilvania	24,848	"	1.17%	" "
" Croația și Slavonia	8,551	"	0.88%	" "
" Granița militară	2,005	"	0.17%	" "
" Fiume	71	"	0.40%	" "

Cei mai mulți Israeliti se află în părțile de cătră nord-ost ale Ungariei și mai cu samă în comitatele Maramurș (12% din populațiune), Bereg și Ung (câte 11%), Zemplin (10%) etc.

După numărătorea din 1870 au fost în Buda-pesta 44,890 Israeliti, adecă 17% din întreagă populațiunea capitalei; în Trencin au fost 25%, Oradea-mare 22%, Temișoara 12%, Arad 11%, Raab 8%.

Indreptare.

În numărul din urmă (8), pag. 63, colmn. 2, rënd. 18 de jos, în loc de: *Eschimoșilor* să se cetească: *Esthonilor*.

CORESPONDENȚĂ.

Dlui gp. în *L.* Obiectul tractatului fiind de natură prea specială, nu se poate publica.